

ATATÜRK ve TÜRK DİLİ*

Rahim TARIM**

ÖZET

Atatürk'ün Türk dili üzerindeki görüşleri bugün hala tartışılmaktadır. Oysa Atatürk dili kültürün bütünleyicisi olarak gördüğü, dil üzerinde kendisine kadar geçmiş tüm birikimlere sahip olduğu onun Türk dili üzerine konuşmalarında, söylevlerinde ve başlattığı bilimsel çalışmalarda hatta kurduğu kurumlarla ortadadır. Atatürk, dilde muhafazakârlık ve tasfiyecilikten uzak bilimsel ve dengeli bir yaklaşımı önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, kültür, dil, dilde muhafazakârlık, dilde tasfiyecilik ve dil devrimi.

ATATÜRK AND TURKISH LANGUAGE

SUMMARY

Atatürk's views on the Turkish language is still being discussed. In fact, his considering about, language is complementary of culture and having all past cumulation on the language until his period, is very obvious in his speech on the Turkish language, discourse and scientific works started by him, even in his institutions. Atatürk suggests scientific and balanced approach which is far from conservatism and clearance in language.

Key Words: Atatürk, culture, language, conservatism, liquidationism and language revolution.

1) GİRİŞ

A) Kültür ve Dil:

Kültürün mü dili, yoksa dilin mi kültürü doğurduğu bilim adamları tarafından hâlâ tartışılan bir konudur. İnsanoğlunun, “dil” dediğimiz soyut bir mekanizmayı kullanabilecek organlara sahip olarak doğması da, kültür ile dilin önceliği konusunda ileri sürülen savlardan biridir. İnsanoğlu kendisine bir anlamda verilmiş olan bu mekanizmayı kullanarak eşyaya hükmetmeyi öğrenmiş ve onları işleyerek bir kültür ortaya koymuştur. Ortaya konulan kültürel yaşam tarzları da dünya tablosunu etkileyerek yeni yaşam tarzlarının oluşumuna katkıda bulunarak kültürün gelişmesine ve değişmesine neden olmuştur.

Kültürlerin ortaya konulabilmesi, belirli bir düzeye ulaşabilmesi, varlığını sürdürebilmesi ve genç kuşaklara aktarılabilmesinde “dil”in önemi büyüktür. Wilhelm Von Humboldt, “Bir

---

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Prof. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, El-mek: rahimtarim@gmail.com

milletin dili ruhudur, ruhu da dilidir.” (aktaran Korkmaz 1995: 732) diyerek dil ile kültür arasındaki bağıntıyı vurgulamıştır.

Ulusları ayakta tutan tüm kültürel karakterler dilde yaşar ve kendini dilde gösterir. Kültürel alt yapısı olmayan uluslar, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar günün birinde mutlaka çökmeye mahkûmdur; çünkü milletleri millet yapan birleştiren asıl unsur ‘dil’dir.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür.” (İnan 1959: 261) diyen Ulu Önder Atatürk de büyük çabalarla kurulan genç cumhuriyetin ve devletin devamlılığının ancak dil ve kültürle sağlanabileceğinin farkındadır:

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı, Türk milletidir. Türk milleti demek, Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir; çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, an’anelerini, hatıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” (aktaran Korkmaz 1995: 731)

Atatürk yine 1930 yılında yapmış olduğu bir konuşmasında da şöyle demektedir:

“Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili; dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.” (aktaran Korkmaz 1995: 732).

İşte, “ümme” toplumundan “millet” toplumuna geçişimizin temeli de dil ve kültürdür. Atatürk’e göre millet, “Dil-kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet”tir. (aktaran Korkmaz 1995: 830).

B) Düşünce ve Dil:

İnsan, “zoon logon ekhon” yani, “konuşan varlık”tır. ‘Logon’ ile ‘Logos’ sözcükleri arasında ilişki vardır. Bilindiği gibi, logos sözcüğü de, hem ‘söz/dil’ anlamına gelirken hem de ‘düşünce/akıl’ anlamına gelmektedir. Zihnin, berrak ve dingin oluşu dile yansır. Zihni berrak olanların dili de akıcıdır. Zihni karışık olanların ise dili de karışık ve anlaşılmazdır. Bunu en belirgin olarak psikolojik rahatsızlığı olanlarda gözlemlenebilir.

Bugün dilimizin bu denli karışık ve anlaşılmaz oluşunun kökeninde ise ‘enformatik cehalet’ yatmaktadır. Yararsız ve gereksiz bilgiler, insanın muhakeme (yargılama) ve mukayese (karşılaştırma) yeteneğini zorlamakta ve bu kararsızlık dile yansımaktadır. Kültürden kopuk, düşünceden engelli bir dil ile insanların meramlarını anlatabilmeleri tam bir bildirişim içinde bulunmaları güçtür.

Türkçe hakkında çok sık söylenen cahilce bir söz vardır: “Türkçe değil mi, çek çek uzasın!” Kendimizi ifade edemememizin suçunu bir dile yüklemek ne kolaycılık... Oysa bakın Eski Yunan düşünürlerinden Heraklit ne diyor: “Sözcüğün çok anlamlı oluşu, dilin bir kusuru değil, aksine, dilin zenginliği, anlatım gücünün özlü ve olumlu bir yönüdür.”

O zaman biz, dilimizi yeterince tanımıyor ve gerektiği özeni ona göstermiyoruz demektir. Konudan uzaklaşmadan yine Atatürk’ün dile verdiği öneme dönelim.

C) Atatürk ve Dil

Konfüçyüs’e atfedilen bilindik bir anekdot vardır: Ünlü düşünöre sormuşlar: “Bir ülkenin yönetimini ele alsaydın, işe nereden başlardın? Ünlü düşünür: “Yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu.” demiş. Dinleyenlerin şaşkın bakışları arasında devam etmiş: “Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir !..”

Atatürk, bir ulusu sadece savaş alanında kurtarmanın yetmeyeceğini çok iyi biliyordu. Bunun için yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin “sonsuzluk dek varlığını sürdürebilmesi”nin temel koşulunun “kültür” olduğunun da bilincindeydi:

“Millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.” (*Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV* 1964: 73)

“İki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin istiklalini yoğuran irfan ordusu. Bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir. Âlidir, feyizlidir, muhteremdir. Fakat bu iki ordudan hangisi daha kıymetlidir, hangisi yekdiğerine müreccahtır? Şüphesiz böyle bir tercih yapılamaz, bu iki ordunun ikisi de hayatîdir.

Yalnız, siz irfan ordusu mensupları, sizlere mensup olduğunuz ordunun kıymet ve kudsietini anlatmak için şunu söyleyeyim ki, sizler ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldüğünü öğreten bir orduya mensupsunuz.” (*Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I* 1946: 17)

Atatürk bu konuda öğretmenlere büyük görevler düştüğünü de çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Bunlardan en çarpıcı ve akılda kalanlarından biri “Muallimler, memleket sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller bekler.” sözüdür. Bu, Atatürk'ün bu konuya verdiği önem kadar kültürel birikimi ve bundan nasıl yararlandığı konusunda da bir örnek oluşturur. Bilindiği gibi bu sözlere esin kaynağı olan Tevfik Fikret'in ünlü eseri **Rübab-ı Şikeste**'nin başındaki şu dörtlüktür:

“Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl:

Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim

İnhina tavk-ı esaretten girandır boynuma;

Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.”

DEVİRİMLER ve ATATÜRK

Atatürk, “inkılap” yani devrim kelimesini, “Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkararak, yerlerine, milletin en yüksek modern icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır” (aktaran Korkmaz 1995: 728) diye açıklar. Atatürk'e göre, devrimlerin asıl amacı “Türklüğün gerçek değerlerine kavuşma mücadelesi”dir (aktaran Korkmaz 1995: 728).

Bu mücadelenin temelinde de, ‘dil’ sorunsalı vardır; çünkü yukarıda da işaret ettiğimiz gibi dil ile düşünce arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yeni kurulan cumhuriyetin, yeni düşünceleri ancak yeni bir dil aracılığıyla gelecek kuşaklara iletilebilir, böylelikle varlığını sürdürebilirdi.

DİL DEVRİMİ

Türkiye’de Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen bu türden hareketlere ilkin Batı’da rastlanır. Fransa’da XVI. yüzyılda başlayan Latince’ye karşı tepki, XVII. Yüzyılda Fransız Akademisi’nin kurulmasıyla sonuçlanmış, bugün bile adı geçen akademi yabancı kaynaklı kelimelerin Fransızca’ya girmesini engellemeye çaba göstermektedir. Benzer iki büyük girişime XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan’da; XIX. yüzyılda da Almanya’da rastlanır. Bu büyük

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

hareketlerin dışında, başka dillerde de yabancı kelimelere karşı koymak, kendi dillerini korumak için çeşitli çabalar görülür.

1) Dil Devriminin Öncüsü Harf Devrimi

a) Harf Devrimini önceleyen düşünceler:

Tanzimat'tan sonra dilimiz üzerinde düşüncelerde bir artış görülür. Şinasi, Namık Kemal¹, Ali Suavi², Ziya Paşa³, Ahmet Midhat Efendi⁴, Şemsettin Sami⁵, Muallim Naci⁶, Süleyman Paşa gibi düşünür ve edebiyat adamı ele aldıkları makalelerinde dilimizin sadeleşmesi konusundaki düşüncelerini dile getirmişlerdir.

Tanzimat'tan sonra Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemlerinde ise dilcilerin “Tasfiyecilik” adını verdikleri ve başını Şemsettin Sami, A. Midhat, Necip Asım, Ahmet Cevdet Emrullah Efendi, Veled Çelebi, Fuat Köseraif, Ebuuzziya Tefvik, Tepedelenli Kâmil, Mehmed Necip ve Hüseyin Kâzım Kadri'nin çektiği bu grup sadeleşmeyi yetersiz bulan Türkçü bir görüşü benimserler. Onlar dilden bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasından yanadır. *İkdam* gazetesini çıkaran Ahmet Cevdet'in bu gazetesi bu görüşlerin yayın organı durumundadır. Ancak, onlar, II. Meşrutiyet'ten sonra görüşlerini kurmuş oldukları Türk Derneği'nin aynı isimli dergisinde dile getirmeye başladılar. Hareketin başkanlığını Atatürk'ün Dil İnkılabı'nda yanından ayırmadığı Fuat Köseraif yapmaktadır.

Aynı yıllarda Mehmet Âkif Ersoy gibi bazı aydın ve edebiyat adamlarımız tasfiyecilerin bu görüşlerini eleştirmekten geri kalmıyorlardı. Bu gibi düşünörlere de “Fesahatçılar” deniliyordu.

II. Meşrutiyet'ten sonra dilimizdeki en önemli ve etkili olan hareket ise 1911 yılında Selanik'te çıkardıkları *Genç Kalemler* adlı dergiyle seslerini duyuran aralarında Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Kâzım Nâmi, Âkil Koyuncu gibi gençlerin bulunduğu bu grup yazılarını eski dile tepki olarak Yeni Lisanadıyla yazdıklarından dolayı bu akıma da aynı ad verildi. Bu akımın başını çeken iki önemli isim Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'tir. Ömer Seyfettin'tir. Ömer Seyfettin'in dil üzerindeki yazıları diğer yazılarıyla birlikte makaleler başlığı altında Prof. Dr. Hülya Argunşah tarafından yayımlanmıştır.⁷

Ziya Gökalp ise, dil konusundaki düşüncelerini **Türkçülüğün Esasları** adlı eserinde toplamıştır.

Dilimizdeki Arapça ve Farsça gramer kurallarının bırakılması; yeni tamlamalarda Türkçe kuralların uygulanması, bilim terimlerinde Arapça kelimelerin kullanılmasına devam edilmesi; İstanbul Türkçesi'ne dayalı yeni bir yazı dilinin oluşturulması; bu yolları izleyerek edebi eserlerin verilmesi (Korkmaz 1980: 6-11).

¹ Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmilidir, İrfan Paşa'ya Mektup, Bahar-ı Dâniş Mukaddimesi ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesindeki yazıları bunlara örnek olarak gösterilebilir.

² Ali Suavi, dilimizden Arap ve Acem kurallarının atılmasını savunur.

³ Şiir ve İnşa makalesi örnek olarak gösterilebilir.

⁴ *Basiret, Tercüman-ı Hakikat, Dağarcık* gibi dergi ve gazetelerdeki yazıları ve özellikle “Osmanlıca'nın Islahı” adlı yazısı örnek olarak verilebilir.

⁵ “Lisan-ı Türkî ve Osmanî” makalesi Osmanlıca yerine Türkçe denilmesini dile getiren ilk makaledir. Öte yandan Kamus-ı Türkî adlı lugati de Türkçe için hâlâ kaynak özelliğini korumaktadır.

⁶ Muallim Naci'nin de konuya yaklaşımı yine sözlük noktasındandır. Onun da Lugat-i Naci adlı bir lugati vardır. Ancak, bu eserin M harfine geldiğinde vefat etmiş ve eserin bu harften sonrasını Müstecabizade İsmet tamamlamıştır.

⁷ Ömer Seyfettin; *Bütün Eserleri: Makaleler: 1*, Dergâh Yay., İstanbul 2001; Ömer Seyfettin; *Bütün Eserleri: Makaleler: 2, Tercümeler*, Dergâh Yay., İstanbul 2001.

Milli Edebiyat'la bütünleşen bu yeni dil anlayışı Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da benimsenerek Dil İnkılabı'yla devam edecektir.

b) Harf Devrimi:

Yukarıda, kabaca dilimiz üzerindeki düşünceler ve lugat çalışmaları yapılırken yine aynı dilciler arasında o yıllarda kullandığımız Arap alfabesi dışında başka alfabelerin kullanılıp kullanılmayacağı da tartışma konusu oluyordu. Hatta, bu düşüncelerini kitap halinde yayımlayanlara da rastlanıyordu. Ali Seydi Bey'in⁸(1870-1933) "Latin harufu lisanımıza kabil-i tatbik midir?" başlıklı çalışması ilk akla gelenler arasındadır.

Atatürk'ün de Harf Devrimi ile ilgili görüşleri özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra hızlanan bu dil üzerindeki düşüncelere dayanır. Ancak, II. Meşrutiyet'ten önce Selânik'te bir Bulgar Doğubilimcisi İvan Manolov ile yaptığı görüşmede Arap yazısının Batı kültürüne geçişimizde bir engel oluşturduğunu söylemesi onun bu konudaki düşüncelerinin ne kadar eskiye dayandığını gösterir.

Yine, I. Dünya Savaşı yıllarında okuduğu Macar Türkoloğu Gyula Nemeth'in **Türkçe Grameri** adlı eserinde kullandığı transkripsiyon alfabesini ayrıntılı bulması; yukarıda sözünü ettiğimiz Tevfik Fikret'in **Rübab-ı Şikeste** adlı eserini ve Mehmet Emin'in şiirlerindeki Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğuna dikkat etmesi ve en önemlisi Halide Edip Adıvar'ın da bulunduğu bir akşam yemeğinde Latin harflerinin kabul edilebileceğinden söz etmesi onun bu düşünceleri yıllar içinde nasıl yoğurduğunu göstermektedir (Korkmaz 1995: 937).

Latin alfabesiyle ilgili ilk girişimler 1923 yılında başlar ancak İzmir İktisat Kongresi'nde Ali Nazmi Bey'in bu konudaki önerisi tepki ile karşılaşınca Atatürk bu düşüncenin yeterince işlenmediği kanısına vararak bir süre daha ertelemeyi uygun görmüştür. Benzer bir tepkiyi 25 Şubat 1924 tarihinde mecliste Milli Eğitim bütçesi tartışılırken konuşma yapan Şükrü Saracoğlu da almıştır. Atatürk, büyük atılımların aynı zamanda bir zamanlama sorunu olduğunu çok iyi bildiğinden 1924-1928 yılları bu düşüncenin olgunlaşması dönemi olarak geçtikten sonra öncelikle **Dil Encümeni**'ni kurdurur. 26 Haziran 1928 tarihinde resmen göreve başlayan bu kurum, alfabe değişikliğinin alt yapısını hazırlamakla görevlendirilir.

Atatürk, 8-9 Ağustos gecesi Sarayburnu Parkı'nda halka yaptığı bir konuşma sırasında Harf Devrimi'ni müjdeler. Atatürk bu konuşmasında Arap harflerinin okuma-yazma oranındaki düşüklüğün ana nedenlerinden biri olduğunu, bunun da Türk insanın zihnini zincire vurulmasına benzeterek, geçmişte yapılmış olan bu yanlışların en kısa zamanda giderileceğini söylemektedir.

Yine, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 6. yıldönümü dolayısıyla yapmış olduğu konuşmasında da şöyle diyecektir:

"... Söyleyebilirim ki, bugün yeni Türk alfabesiyle cehalete karşı açtığımız mücadelenin, yarın ulus için 26 Ağustos zaferinden daha yüksek ve geniş mutlu neticeler vereceğini katiiyen görüyorum!.."

⁸ Dilci ve tarihçi. Erzincan Askeri Rüştiyesi'ni bitirerek Mülkiye'ye girdi. 1891'de Şûra-yı Devlet Kalemünde, daha sonra da Hazine-i Hassa Mümeyyizliğinde bulundu. Aynı dönemde idadilerde öğretmenlik de yaptı. 1980'den başlayarak mutasarrıflık, velilik ve mülkiye müfettişliği gibi devlet görevlerinde bulundu. Tarih-i Osmanî Encümeni üyeliğine seçilen Ali Seydi Bey, emekliye ayrıldıktan sonra da Mülkiye Mektebi Kitabet-i Resmîye öğretmenliği ve İstanbul Belediyesi Umumi Meclis üyeliğinde çalıştı. Cumhuriyet Döneminde Trabzon Milletvekili olarak meclise girdi. Ali Seydi Bey'in çoğu okul kitabı 90'dan fazla eseri bulunmaktadır. **Başlıca eserleri:** Seci ve Kafiye Lûgati (1907), Lûgatçe-i Edebiyat (1908), Resmî Kamus-ı Osmanî (1915), Latin Harufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir (1924) **Tarihî eserleri:** Sokullu Mehmet Paşa (1911), Devlet-i Osmaniye Tarihi (1913), tarih-i Umumî (1917).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bu konuşmadan üç ay sonra 1 Kasım 1928’de mecliste kanunlaşan alfabe değişikliği, 3 Kasım 1928’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer. Alfabedeki bu değişiklik, “Dil Devrimi” olarak tarihe geçecek atılımın ilk adımdır.

Atatürk, bu ilk adımdan sonra “Başöğretmen” sıfatıyla yaptığı yurt gezilerinde, açmış olduğu eğitim seferberliğinde çeşitli vesilelerle bu devrimin oturması için büyük çaba göstermiştir.

Dil Encümeni veya Heyeti olarak bilinen kurumun üyelerin bu konuda yeterli alt yapıya sahip kişiler olmadığı için bu kurumdan yeterince verim alınmadığını gören Atatürk, 1931 yılında bu kurumun dağılmasının ardından 12 Temmuz 1932 tarihinde, daha sonra **Türk Dil Kurumu** adını alacak olan **Türk Dili Tetkik Cemiyeti**’ni kurdurur. Artık, dil devrimiyle ilgili çalışmalar bu kurum tarafından yürütülecektir. Atatürk, İş Bankası’ndaki hisselerinden gelen gelirinin bir kısmını, her yıl ödenmek koşuluyla bu kuruma bırakmıştır. İşte, ilk adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan bu kurumun uğraşı alanını belirleyen ilk taslaklarını da bizzat Atatürk belirler:

“Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında değerine yarasır yüksekliğe erdirmek.” (aktaran Korkmaz 1995: 733)

17 Ekim 1932 tarihinde kurum, Atatürk’ün başkanlığında ilk toplantısını yapar. Burada, gerçekleştirilmek istenen Dil devriminin amaçları da açıklanır:

- “1- Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı haline getirmek;
- 2- Türkçe’yi çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu gereksinimleri karşılayacak bir güce ulaştırmak;
- 3- Bunun için Türkçe’ye yabancı kalmış öğeleri yazı dilinden atmak, halkçı bir yönetimin istediği biçimde halk ile aydınlar arasında nitelikçe iki dil varlığını ortadan kaldırmak ve ana öğeleri Türkçe olan ulusal bir dil yaratmak...” (Turan 1998).

26 Eylül-6 Ekim 1932 tarihleri arasında I., 1932-1936 yılları arasında da II. ve III. Türk Dil Kurultayları toplanır. Bu kurultaylar sonucunda *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*(1934) çıkarılarak bu dergiye *Türkçeden Osmanlıcaya İndeks* eklenmiştir. Ancak, bu yılların ateşli devrimci ruhuyla yapılan bu çalışmalarda bazen aşırılıklar da göze çarpmaktadır ve Atatürk bunun da farkındadır:

“Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Dili bir çıkmaza sokmuşuzdur. Maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur. Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır! Biz daha önce kurtarmaya bakalım!” (Atay 1961: 451-452).

Bu dikkatin ve ilginin sonucunda yapılan çalışmalar dilimize iki sözlük kazandırmıştır: **Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu, Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu** (1935).

Elbette Atatürk için bu çalışmalar yeterli olamazdı. Yine Falih Rıfkı Atay’a bir gün:

“Memleketimizin en büyük bilginlerini, yazarlarını bir komisyon halinde aylarca çalıştırdık. Elde edilen netice şu bir küçük lugatten ibaret. Bu tarama dergileri ve cep kılavuzları ile bu dil işi yürümez. Falih Bey, biz Osmanlıcadan ve Batı dillerinden istifadeye mecburuz.” (Sertkaya 1979-1980).

Atatürk, bu düşüncelerin sonucu olarak ve kurulan bu yeni kurumlara bilim adamı yetiştirmek amacıyla 1936 yılında adını bizzat verdiği bir gün Akademi’ye dönüşmesini arzu ettiği “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi”ni kurduştur.

Güneş-Dil Teorisi:

24 Ağustos 1936 tarihinde toplanan III. Dil Kurultayı'nda Güneş-Dil Teorisi ileri sürüldü. Viyanalı Dr. Herman F. Kıvergiç'in Atatürk'e gönderdiği 41 sayfalık basılmamış eseri **Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojisi** (la Psychologie de quelques elements des langues Turques)'ne dayanan bu teori, Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği yolundaki bu teoriden amaç, Türk ulusuna bir öz güven kazandırmak yanında çıkmaza giren özleştirme çalışmalarını çıkmazdan kurtarmaktır. Bu teoriyle, dilimize girmiş kelimelerin de Türkçe'den kaynaklandığı kanıtlanınca yeni kelime arayışlarına gerek kalmayacaktır. Bu teoriye dayanılarak birçok yabancı kelimenin Türkçe asıllı olduğu ileri sürüldü.

Teorinin güneşle ilgisine gelince: İnsana kendi benliğini güneş tanıtmış olduğundan dillerin doğuşu da güneşe bağlanmalıdır. Güneş insanların ağzından çıkan ilk kelimedir.⁹

Güneş Dil Teorisi, öte yandan Türk Tarih tezi ile de ilgilidir. Bu tarih tezine göre Akdeniz ve çevresindeki kültürlerle Türkçe öncülük etmiştir. Köklü bilimsel temeli olmamakla birlikte bu teori Türk ulusuna köklü bir tarihi ve dili olduğunu hatırlatması bakımından önemlidir.

Bu kurultaylarda alınan kararlar ve uygulamaya konulan programlar, Atatürk'ün her alanda olduğu gibi 'dil' alanında da ulusunu ateşleyen ilk kuvvet olduğunun göstergesidir. Yine aynı yıllarda, terimlerin Türkçeleşmesinde de öncülük etmiş ve o günden bu yana kullanageldiğimiz "açı, yandaş açılar, üçgen, ikizkenar üçgen, eşkenar üçgen, dörtgen, beşgen, teğet, yay, çember, artı, eksi, çarpı, bölü" gibi terimleri Atatürk bulmuştur.

Bütün bu çabalara rağmen Atatürk 1936 yılından sonra dildeki bu tasfiyecilik anlayışına iltifat etmemiştir. 1934 ve 1937 yıllarında Dil Bayramı Türk Dil Kurumu'na çekmiş olduğu telgrafların dili Atatürk'ün bu konudaki düşüncelerinin değişimini göstermeye yeterli kanıttır:

"Dil Bayramı'ndan ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu genel özeğinden, ulusal kurumlarından birçok kutun bitikler aldım, gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlarım." (26 Eylül 1934)

"Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumu'nun hakkımdaki duygularını bildiren telgraflarından çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim" (27 Eylül 1937) (Sertkaya 1980)

Gerçekten de, o günlerdeki bir başka konuşmasında ise Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

"Yeni Türkçe kelimeler teklif edebiliriz. Bu yönde ısrarla çalışmalıyız. Fakat bunları Türk dilinin olgunlaşma seyrine bırakmalıyız. Birkaç gün önce Ahmet Cevat Bey'e (Emre) söyledim: Ketebe, yektübü Arabındır; kâtip, kitap, mektup Türkündür." (İnan 1965: 21)

Atatürk'ün bu sözleri, Osmanlıca'ya dönüş değil, dile yerleşmiş olan kelimelerin Türk kültürüne mâl olarak Türkçe sayılması gerektiği anlamını taşıyordu. Yani, halkın dilinde ve edebiyatında yaşamakta olan her kelime Türkçe'dir. Bunlara öztürkçe karşılık aramak yersizdir. Bunun yerine, dilimizde karşılığı bulunmayan yeni kelime ve kavramlara karşılık aranmalıdır. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, 1936-1938 yılları arasındaki bu dönemi "Özleştirmeyi Ret" veya "Yaşayan Dile Dönüş" olarak adlandırmaktadır (Korkmaz 1995: 736).

Atatürk'ün vefatından sonra dilimiz üzerindeki aşırı özleştirme ve aşırı muhafazakâr tutum devam edegelmiş dile gerekli bilimsel özen gösterilmemiştir. Örneğin, sözünü ettiğimiz yıllarda Yeni Türkçe akımının ateşli savunucularından Sedat Zeki Örs, yazdığı bir makalesinde, "Osmanlıca'nın Türkçe'nin başında bir medrese sarığı gibi bir bela olduğunu" söyleyerek

⁹ Benzer bir teori de 1922 yılında Ernst Böhlen tarafından ortaya atılan Ay-Dil Teorisi'dir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Türkçe'nin ancak aşağıdaki gibi mantıkî kalıba uygun olarak kurulduğu takdirde kurtulacağını söyler:

“Yeni Ankara'nın manzarası ki, oraya ahiren avdet ettim epey bir gaybubetten sonra, ruhumda uyandırdı bu şehrin ilk gördüğümde bende hâsıl ettiği tesirin hatırasını...” (Örs 1938: 199-203)

Atatürk'ün İlk Cumhurbaşkanlığı Sekreterliği görevini yapan Ercüment Ekrem Talu da dayanamayıp çalıştığı *Son Posta* gazetesinde buna şöyle cevap verir:

“O sözler ki, yazılmıştır yeni Türk sözdizimine olsun için örnek, haniya benzerler çok deli saçmasına ki dinler her gün Bakırköy'deki gardiyanlar, telakki edilseler ciddi, gülerler bunlara yedi iklim dört köşenin en gülmez adamları.” (Talu 1938: 2)

Yine Ercüment Ekrem, Dil İnkılabı'nın edebiyata yansımaları konusunda bir ankete verdiği yanıtta şöyle der:

“Dilde inkılap yapalım derken vücuda getirdiğimiz keşmekeşten edebiyatımız da müteessir olmuştur. İlk ve orta okulda bambaşka bir Türkçe okuyan, acayip kelimeler, tabirlerle kafaları dolan gençlere lisede gelin de Baki'nin, Nef'i'nin, Nedim'in zevkini tattırın. Her kelimeyi lügat kitabından aramak zorunda kalan talebe edebiyat dersine nasıl ısınır? O dersten ne anlar? Ne duyar? Nesine heves eder?”(Gökçepinar 1949).

Daha sonraki yıllarda çeşitli ideolojik ve politik görüşlerin etkisinde her iktidara gelen hükümetle el değiştiren T.D.K. maalesef işlevini tam anlamıyla yerine getirememiş; yukarıdaki örneklere benzeyen teklifler ve eleştirilerle 12 Eylül'e kadar gelmiş bu tarihten sonra ise Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı olarak varlığını sürdürmektedir.

SONUÇ YERİNE

Görüldüğü gibi “dil” bir ulusun ayakta kalabilmesi, yüksek kültürler üretebilmesi ve daha önemlisi başka kültürlerin etkisi altında kalmadan yüzyıllar boyu varlığını sürdürebilmesi için olmazsa olmaz diyebileceğimiz bir temel taşıdır.

Nietzsche, bu konuda şunları söylemektedir: “Dil, atalardan bize kalan bir miras, bir emanettir. Kuşaktan kuşağa devredilen bu emanete karşı, paha biçilmez, kutsal ve dokunulmaz şeylere karşı duyulan saygı gösterilmelidir.”

Ünlü düşünür ve dilbilimci Herder ise, “Bir ulusun ruhu dilinde kendini açığa vurur” diyor.

Eğer dil bir ulusun ruhu ise, Atatürk ulusumuzun sadece madde alanında değil, mana planında da kurtarıcısı olmuştur. Bu nedenle, Atatürk'ün devrimlerine gösterilecek özen yanında dilimizi de aynı titizlikle korumak ve kollamak bizim için en kutsal görevdir. Bu görevi yerine getirmek de başta öğretmenler olmak üzere Atatürk'ün cumhuriyeti emanet ettiği gençlere düşmektedir. Bu görev yerine getirilirken dilde yersiz korumacılık veya yersiz yenişmecilik adına aşırıktan kaçınarak dengeli, bilimsel yollarla dilimize sahip çıkılmalıdır.

KAYNAKLAR

ARSAL, Sadri Maksudi (1930). Türk Dili İçin, Türk Ocakları İlim ve San'at Ner.

(İsimsiz)(1964). Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

ATAY, Falih Rıfki (1961). Çankaya (Atatürk Devri Hatıraları,C. II,İstanbul: Dünya Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- (İsimsiz) (1946). Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- CUNBUR, Müjgân (1981). Atatürk ve Millî Kültür, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKÇEPİNAR, Saadettin (1949). “Edebî Anket: Muharrir Neden Yetişmiyor?”, Akşam, nr: 11118, 24.09.1949.
- HUMBOLDT, W. Von (1907). Gesammelte Schriften, Bd. VII, Berlin.
- İNAN, Abdülkadir (1965). “Atatürk Devrine Ait Bir Hatıra”, Türk Kültürü, Sayı: 85.
- İNAN, Afet (1966). “Milliyete Temel Olan Dil Birliği”, Türk Dili, Sayı: 182.
- İNAN, Afet (1959). Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İNAN, Afet (1969). Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün Elyazıları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). “Atatürk ve Millî Dil Anlayışı”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). “Atatürk ve Türk Dili”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). “Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1980). “Ömer Seyfettin ve Yeni Lisan”, Millî Kültür, C. 11, Sayı: 1.
- ÖRS, Sedat Zeki (1938). “1938 Ankarası Dolayısıyla”, Yücel Mecmuası, Cilt: 8, Sayı: 46.
- SERTKAYA, Osman (1980). “Güneş-Dil Teorisi ve İki Telgraf”, Tercüman, 21 Şubat, 31 Ekim.
- SERTKAYA, Osman (1979-1980). “Yaşayan Türkçemiz”, Tercüman, 29 Aralık 1979-16 Ekim 1980.
- TALU, Ecüment Ekrem (1938). “Azizlik”, Son Posta, nr. 3013, 19 Birincikânun.
- TURAN, Ş. (1980). Atatürk ve Ulusal Dil.
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1943). Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar: Hatıralar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.